

แนวทางการพัฒนาด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทางความเชื่อและวัฒนธรรม ตามสุริยະปฏิทิน
บนพื้นที่พระธาตุภูเพ็ก จังหวัดสกลนคร ด้วยการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

Guidelines for Developed Creative Tourism Activities in the Beliefs and Cultures According to
the Solar Calendar on Phra That Phu Phek Area Sakon Nakhon Province with
Community Participatory Research

กัลยาณี กุลชัย¹

พีรชัย กุลชัย²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บริเวณพระธาตุภูเพ็กตามหลักการของสุริยະปฏิทินขอมโบราณใน 1 รอบปี โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการศึกษาใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการศึกษา 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือ ศึกษาศักยภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว ศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละหน่วยงาน ชุมชน ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลมาพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากสุริยະปฏิทิน ผลการศึกษาพบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความต้องการที่จะสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวของปราสาทพระธาตุภูเพ็ก ให้มีรูปแบบที่เป็นรูปธรรม ด้วยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานรัฐ บ้านหรือชุมชน โรงเรียน และวัด ถ้าสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องจะทำให้นักท่องเที่ยวได้ทราบและมาท่องเที่ยว สำหรับตัวนักท่องเที่ยวมาพระธาตุภูเพ็ก เพราะเชื่อในการรับพลังจากดวงอาทิตย์ ต้องการมาปฏิบัติธรรม รักษาศีล มีผลต่อความสุขของจิตใจ ต้องการให้มีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวทางด้านสาธารณูปโภค โดยเฉพาะการจัดการเรื่องห้องน้ำ และจัดหาน้ำสำหรับใช้ในระหว่างพักแรมบนภูเพ็ก มีการจัดการขยะ ในงานวิจัยได้มีการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมผ้าอ้อมครามของชาวภูไท โปรแกรมการท่องเที่ยวมีระยะเวลาในการทำกิจกรรม 2 วัน 1 คืน ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย ต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบการเตรียมความพร้อมของชาวบ้านและชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะที่ประสงค์มาตามความเชื่อและศรัทธา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านไกด์ท้องถิ่น ผู้นำทางเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การจัดหาที่พัก และบริการทางด้านอาหาร

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, ความเชื่อและวัฒนธรรม, สุริยະปฏิทินขอมโบราณ, วิจัยแบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research are to create guidelines for creative tourism activities according to the principle of the ancient Khmer solar calendar of Phra That Phu Phek in one year by using a participatory research process. This study method was qualitative research with contained of 2 steps, first it is to study the potential of tourism areas and study stakeholders needs in each unit and community by using in-depth

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาเทคนิคเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

interview methods with key informants . Second , all data was used to develop creative tourism activities from Khmer solar calender. The results revealed that the stakeholders wanted to create a tourism program of Prathat Phuphek Castle in cooperation with government agencies, community, schools and temples. These will allow tourists to know and visit the place because they believe in the power of the sun. So they want to practice Dharma, keep the precepts, affect their mind. The tourist needed to improve the facilities especially toilets, water use, waste management. In research created creative tourism programs to link between dharma, nature and culture, especially linking with the indigo-dyed fabric culture of Phu Tai people. The duration of the activity is 2 days 1 night. They must be preparation of villagers and communities to accommodate specific groups of tourists who wish to travel according with their beliefs and faith. especially local guides, guides on ecotourism routes. Accommodation and food service.

Keywords: Creative torism, Beliefs and culture, Ancient Khmer solar calendar, Participations research

บทนำ

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ เป็นการนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนและยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ชาติยังกำหนดยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมปี 2561-2580 โดยมีเป้าหมาย คือ การเป็นแม่เหล็กการท่องเที่ยวระดับโลก โดยแนวคิดการเน้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยว ผ่านการพัฒนาสินค้าและบริการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปี 2562 รัฐบาลกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจให้ถึงท้องถิ่น พร้อมกับกำหนดเป้าหมายชัดเจนให้ผลักดันการกระจายรายได้สู่จังหวัดท่องเที่ยวรอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีแผนในการขยายกลุ่มในฐานะของ Silver Age ด้วยประเพณีของชาวอีสานในเรื่อง ฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในเรื่องความเชื่อ ศาสนา และประเพณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดในแผนปฏิบัติการ เรื่องการท่องเที่ยวในการสร้างเรื่องราว หรือ Go More Stories ในการค้นหาเรื่องราวในท้องถิ่น เช่น เรื่องเล่า ดำเนินถิ่น ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาในอดีต ความเชื่อ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในการเดินทางซึ่งเป็นการเข้าพื้นที่และมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญในการสร้างสรรค์สินค้า (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563)

และงานของ Dallen J. Timoty และ Daniel H. Olsen (2006) ซึ่งเป็นงานวิจัยได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและความเชื่อ ว่าเป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และศาสนา เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จุดเด่นของการท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะขึ้นอยู่กับเรื่องราวหรือวาทกรรม ความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยว นั้น โดยเฉพาะเรื่องของการทำให้เกิดสิ่งที่เหลือเชื่อ สิ่งที่ไม่น่าเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ยาก ในปัจจุบันการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ที่มีเรื่องราวและวาทกรรมที่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน รวมถึงสถาปัตยกรรมที่สนับสนุนความสมจริงให้กับวาทกรรม ทำให้ผู้คนมีความสนใจมากยิ่งขึ้น รวมถึงวิธีการเผยแพร่สื่อสารในรูปแบบต่างๆ ทำให้เกิดการแพร่กระจายเรื่องราวเหล่านั้นไปได้ง่ายขึ้น (สายชล ปัญญชิต และ ภูเบศ วณิชชานนท์, 2558)

จังหวัดสกลนคร เป็นจังหวัดที่มีทุนทางวัฒนธรรม ศาสนาที่หลากหลายและกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมะ อาทิ วัดพระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุภูเพ็ก ซึ่งเป็นกลุ่มศิลปะขอมในอดีต รวมถึงวัดที่สำคัญ ที่เป็นแหล่งปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระเกจิอาจารย์สำคัญ อาทิ วัดป่าสุทธาวาส วัดถ้ำขาม วัดป่าภูริทัตติราวาส ฯลฯ นอกจากนี้ก็ยัง

มีทุนทางความเชื่อที่มีเรื่องเล่ามาตั้งแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นตำนานหนองหาร สุริยะปฏิทินที่พระธาตุภูเพ็ก ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หนองหาร ชุมชนผ้าข้อมคราม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ฯลฯ

พระธาตุภูเพ็ก เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีพระธาตุที่เป็นปราสาทขอมโบราณสร้างด้วยหินทรายอยู่บนฐานศิลาแลง ด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะแบบขอม ซึ่งพระธาตุแห่งนี้ก็จะมีสิ่งปลูกสร้างเหมือนกับปราสาทขอมที่มีทั้งหมด สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 เพื่อเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู ภายหลังได้ดัดแปลงให้กลายเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธ มีตำนานการสร้างพระธาตุที่มีการแข่งขันกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง นอกจากนี้บนพระธาตุภูเพ็ก ยังมีหินแท่งสี่เหลี่ยมที่เชื่อกันว่าเป็นการกำหนดสุริยะปฏิทินตามแบบขอมโบราณ จนมีการสร้างกิจกรรมการชมปรากฏการณ์สุริยะปฏิทิน รวมถึงการรับพลังแสงสุริยะแรกของปีที่พระธาตุภูเพ็กนับตั้งแต่ปี 2555 อย่างไรก็ตาม การดำเนินการก็เป็นเพียงการสร้างกิจกรรมภายในพื้นที่ที่มีประชาชนในพื้นที่ที่เดินทางไปชม ไม่มีการประชาสัมพันธ์หรือสร้างโปรแกรมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เห็นอย่างชัดเจนในแต่ละครั้งแต่ละปี

ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาหาแนวทางการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทางความเชื่อและวัฒนธรรมตามสุริยะปฏิทินพื้นบ้านพื้นที่ปราสาทภูเพ็ก จังหวัดสกลนคร ด้วยการศึกษาแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงเพื่อได้โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ และแนวทางการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการสร้างการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวทางความเชื่อ เพื่อเป็นการเสริมสร้างการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองรอง ที่จะทำให้เกิดการกระจายรายได้และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในพื้นที่กับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัดสกลนคร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

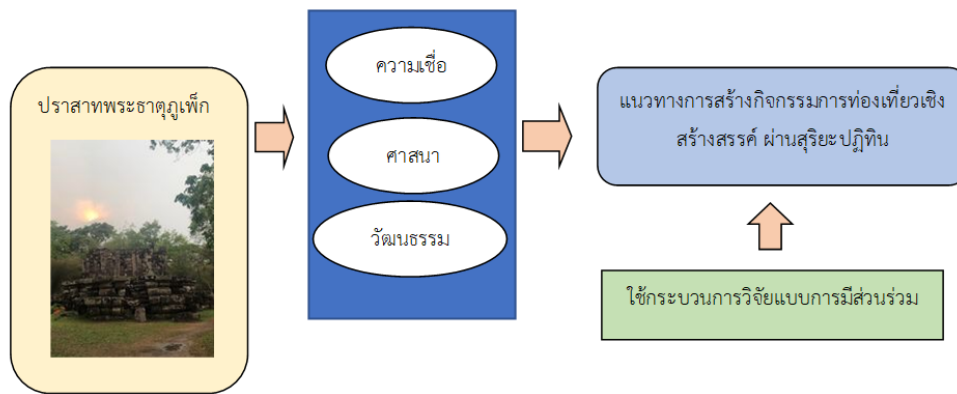
เพื่อหาแนวทางการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักการของสุริยะปฏิทินขอมโบราณ บริเวณพระธาตุภูเพ็ก ใน 1 รอบปี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาของโครงการวิจัย ดำเนินการศึกษาในเขตพื้นที่ โดยครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้ เป็นการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับบริเวณพระธาตุภูเพ็ก และหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักการของสุริยะปฏิทินขอมโบราณบริเวณพระธาตุภูเพ็ก
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ดำเนินการศึกษาในเขตพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ที่ดำเนินการในเขตพื้นที่พระธาตุภูเพ็ก บริเวณเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

แนวคิดในการทำวิจัยครั้งนี้เพื่อให้บรรลุและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับกระบวนการหาแนวทางการพัฒนาโดยการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักการของสุริยะปฏิทินขอมโบราณ บริเวณพระธาตุ ภูเพ็ก ใน 1 รอบปี โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวในการชมหรือสร้างกิจกรรมบนพระธาตุภูเพ็กตามศาสนาและความเชื่อตามปีสุริยะปฏิทินโบราณ รวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงกับปราสาทพระธาตุภูเพ็ก โดยมีกรอบแนวความคิดตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาวิจัย ตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาศักยภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่พระธาตุภูเพ็กที่เกี่ยวข้องกับสุริยะปฏิทิน โดยทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และสังเคราะห์เอกสาร (Document Synthesis) และศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ได้แก่ ตัวแทนจากเทศบาลตำบลนาหัวบ่อ ตัวแทนชุมชน ตัวแทนนักท่องเที่ยว ฯลฯ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)

1.2 ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ได้ มาสร้างและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จากสุริยะปฏิทินบนพระธาตุภูเพ็ก โดยมีกระบวนการร่างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และจัดทบทวนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาของปราสาทภูเพ็ก

ปราสาทภูเพ็ก เป็นโบราณสถานขอมตั้งอยู่บนยอดเขาที่ชื่อภูเพ็กสูงจากระดับน้ำทะเล 522 เมตร ที่บ้านภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร บริเวณเส้นรุ้ง 17.19 องศาเหนือ และเส้นแวง 103.94 องศาตะวันออก มีทางเดินขึ้นบันไดอีก 495 ขั้น ถึงตัวปราสาท จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พงศาวดาร และอูรังคินิทาน เมืองหนองหานหลวงเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม ชนชาติขอมตั้งตัวเป็นอาณาจักรโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ปราสาทภูเพ็กกับปราสาทนครวัดและนครธมซึ่งเป็นราชธานีของอาณาจักรขอม ตั้งอยู่บนเส้นตรงเดียวกันในแนวทิศเหนือ-ใต้ ที่เส้นแวง 103.9 องศาตะวันออก

ประวัติของปราสาทภูเพ็ก ได้มีการกล่าวในอูรังคินิทานว่า เมื่อครั้งพระเจ้ากัศสยะปะ ได้พาไพร่พลเดินทางมาสร้างเมืองใหม่บริเวณท่านางอาบ (เมืองหนองหานหลวง) เมื่อพระองค์สิ้น มีโอรสคนหนึ่งชื่อว่าเจ้าสุระอุทก ขึ้นครองเมืองต่อด้วยพระชนมายุเพียง 15 พรรษา วันหนึ่งพระยาสุระอุทกเสด็จออกไปยังเขตแคว้นหนองหานหลวงแถบลำน้ำมูลได้เผชิญหน้ากับพญานาค ชื่อธนมูล เกิดการต่อสู้กันแต่ก็ไม่มีผู้ใดแพ้นะ พระยาสุระอุทกจึงยกไพร่พลกลับ แต่นาคธนมูลผูกใจเจ็บจึงพาเหล่าทัพอสรพิษติดตามไปจนถึงเมืองหนองหานหลวง ทั้งหมดได้แปลงกายเป็นอึ่งเผือก พระยาสุระอุทกจึงสั่งให้พรานออกไปล่าเอาเนื้อมาแจกจ่ายกินกันอย่างทั่วถึงทั้งเมือง ทำให้นาคธนมูลโกรธแค้นมาก ในเวลากลางคืนนาคได้โผล่ขึ้นมาถล่มเมืองหนองหานหลวงจนจมใต้น้ำ และจับพระยาสุระอุทกมัดด้วยบาศบ่วงไปลงแม่น้ำโขงแล้วเอาศพไปคืนให้แก่เจ้าเมือง ฝ่าย

เจ้าภิงคารและเจ้าคำแดงราชบุตรของพระยาสุระอุทกพร้อมด้วยผู้ที่รอดตายจำนวนหนึ่งได้มาตั้งเมืองใหม่อยู่บนที่ดอนบริเวณภูน้ำลอดเชิงชุม มีพระยานาคชื่อ สุวรรณนาค ได้ประกอบพิธีอภิเษกเจ้าภิงคาระขึ้นเป็นเจ้าเมืองหนองหานหลวงใหม่ พร้อมกับมเหสีชื่อ พระนางนารายณ์เจงเวง ส่วนเจ้าคำแดงได้ปกครองเมืองหนองหานน้อย (บริเวณอำเภอกุมภวาปี) ต่อมาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จมาฉันข้าวที่ภูคำพร้าว ได้ประทับพระบาทรอยไว้บนแผ่นศิลาเป็นรอยที่ 4 พระยาสุวรรณภิงคาร จึงสร้างเจดีย์ครอบรอยพระบาทเหล่านั้นไว้ปัจจุบันเรียกว่าพระธาตุเชิงชุม ต่อมาเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระยาสุวรรณภิงคารทราบข่าวว่าพระมหากัสสปะจะนำอัฐธาตุมาบรรจุที่เมืองหนองหานหลวงจึงสั่งให้ชาวเมืองฝ่ายชายและหญิงแข่งกันสร้างอุโมงค์หากใครเสร็จก่อนจะได้อัฐธาตุไปบรรจุไว้บูชา ฝ่ายหญิงซึ่งมีพระนางนารายณ์เจงเวงเป็นหัวหน้าได้เลือกสถานที่ในเมือง ส่วนฝ่ายชายจะก่อสร้างบนภูเขาที่ดอยแทน มีข้อตกลงว่าหากเห็นดาวเพ็ก (ดาวพระศุกร์) ขึ้นก็ให้วางมือระหว่างก่อสร้างฝ่ายหญิงได้ใช้อุบายหลอกฝ่ายชายให้ทำงานไม่สะดวก เช่น แต่งตัวไปยั่วยวน ขณะเดียวกันฝ่ายชายก็ประมาทฝีมือฝ่ายหญิงด้วย ในที่สุดฝ่ายหญิงสร้างปราสาทเสร็จก่อนพร้อมกับจุดโคมไฟหลอกว่า “ดาวเพ็ก” ขึ้นแล้วทำให้ฝ่ายชายละทิ้งงานและก็รู้ว่าถูกหลอก ปราสาทภูเพ็กจึงเสร็จเพียงครั้งเดียว และกลายมาเป็นชื่อปราสาทหลังนี้ว่า “ภูเพ็ก” เพราะตั้งอยู่บนยอดภูเขาผวนอกกับเรื่องราวของ “ดาวเพ็ก” (สรรคส์สนธิ บุญโยทยาน, 2549)

หลังจากยุคของพระยาสุวรรณภิงคาระแล้วมีเจ้านายขอมผลัดเปลี่ยนกันมาปกครองเมืองหนองหานหลวงอีกหลายคน แต่ที่สุดก็ทิ้งเมืองกลับไปยังกัมพูชาเพราะฝนแล้งติดต่อกัน 7 ปี ทำนาไม่ได้ เมืองหนองหานหลวงจึงร้างมาจนสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าให้อุปฮาด เมืองกาฬสินธุ์มาเป็นพระธานีครองเมืองหนองหานหลวงโดยเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสกลทวาปี ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ พระธานีมีใจเอนเอียงเข้าข้างจึงถูกประหารชีวิต และให้คนใหม่คือพระยาประเทศธานีเป็นเจ้าเมืองพร้อมกับเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นสกลนครจนถึงปัจจุบัน

ในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในหนังสือของกรมศิลปากร เรื่อง รอยอดีตสกลนคร ได้อธิบายว่าไม่สามารถยืนยันได้ว่าปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นมาในสมัยใด เพราะไม่ปรากฏลวดลายแกะสลักใดๆ เลย แต่ดูจากแปลนการก่อสร้างปราสาทและทำเลที่ตั้งสันนิษฐานว่าอาจจะสร้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ 16-17 ในศิลปะเขมรแบบบาปวน-นครวัด มีความตั้งใจเพื่อสร้างเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู จากการสันนิษฐานของสรรคส์สนธิ บุญโยทยาน (2549) ได้กล่าวว่าปราสาทภูเพ็กน่าจะสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ระหว่างปี 1724-1762 เนื่องด้วยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 นั้นมีการก่อสร้างทั้งศาสนสถาน อโรคยาศาล พื้พักผ่อนเดินทาง และปราสาทหลายแห่งในประเทศไทย แต่หลายแห่งก็สร้างไม่เสร็จเพราะพระองค์ได้สิ้นพระชนม์เสียก่อน ซึ่งมีหลักฐานการทิ้งงานที่ทำการก่อสร้างไม่เสร็จให้เห็นได้ในบริเวณปราสาทที่ไม่ได้ทำ ส่วนหลังคาปราสาท หรือร่องรอยการตัดหินที่ยังมีการกองหินและยังไม่ได้ขนย้าย อีกรอบๆ ปราสาท และยังคงพบพระพุทธรูปศิลปะขอมที่สลักจากหินทรายถูกค้นพบในโพรงหินบันไดชั้นสุดท้ายซึ่งแสดงให้เห็นการนับถือพระพุทธรูปศาสนา มีพระพุทธรูปในบริเวณปราสาทภายหลังพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สิ้นพระชนม์ลง ก็สิ้นการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา เพราะพระเจ้าชัยวรมันที่ 8 ได้กลับไปนับถือศาสนาฮินดู ทำให้เกิดการทำลายปราสาท และการทุบทำลายพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก

2. ปราสาทภูเพ็ก

ปราสาทภูเพ็ก เป็นปราสาทเทวาลัย “ศาสนบรรพต” ตั้งบนยอดเขา ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคทางทิศเหนือสุดของ “อาณาจักรกัมพูชเทสะ-ขอม-เขมร” ในยุคโบราณ (Ancient Khmer) และอาจเป็นปราสาทหินในรูปแบบ “ปราสาทประธาน เชื่อมอาคารมณฑปบนฐานแกนยาว” ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สร้างอยู่ทางทิศเหนือสุดของภูมิภาคอีสานเหนือ-อีสานใต้ จนถึงเขตเขมรต่ำ (ขะแมร์กรอม) ทางทิศใต้ อันเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของอาณาจักรเขมรโบราณ ตั้งอยู่บนยอดเขาภูพาน สร้างด้วยหินทรายบนฐานศิลาแลง มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ด้านหน้าเชื่อมต่อกับมณฑป รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ชั้นที่ 1 สูงประมาณ 1.58 เมตร ชั้นที่ 2 สูงประมาณ 0.70 เมตร ตัวปราสาทสูง 7.67 เมตร ซึ่งยังสร้างไม่แล้วเสร็จ ไม่มีหลังคา และยอดปราสาท เพียงแต่ทำซ็อดตั้งไว้เท่านั้น ปราสาทภูเพ็กได้มี

การประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดขอบเขตโบราณสถาน โดยมีเนื้อที่ทั้งหมด 14 ไร่ 1 งาน 43 ตารางวา (วรณัย พงศาชลากร, 2555)

2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมของพระธาตุภูเพ็ก

มีเรื่องราวของปราสาทหินในคติไศวะนิกายผสมกับนิกายปศุปะตะ ที่สร้าง “เทวาลัย” ขึ้นบนยอดเขาเพื่อสมมติให้เป็นเขาไกรลาส (Kailasha) บนพื้นโลก เพื่อประดิษฐานรูปประติมากรรม “ศิวลึงค์” (Shiva Linga) เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะ ประดิษฐานอยู่เป็นประธานในอาคารประธานที่เรียกว่า “วิมาน” ปราสาทภูเพ็กยังเป็นปราสาทหินที่ถูกวางแผนผังในรูปแบบของ “ปราสาทประธาน (วิมาน) เชื่อมต่อมณฑปด้วยอันตราละบนฐานต่อเนื่องขนาดใหญ่” ในวัฒนธรรมปราสาทแบบเขมร อีกฐานชั้นซ้อนของมณฑปที่ปราสาทภูเพ็ก ก็เป็นรูปแบบของฐานมณฑปแผนผังทรงจัตุรมุข ที่ยกพื้นบัวสูงกว่าฐานบัวของปราสาทประธานเพียงแห่งเดียว นับจากรูปแบบของปราสาทประธานในแผนผังเดียวกันที่พบในประเทศไทยและกัมพูชา แผนผังของปราสาทเชื่อมมณฑปที่ปราสาทภูเพ็ก มีขนาดความยาวประมาณ 34 เมตร

รูปแบบแผนผังของปราสาทภูเพ็กเป็นแบบที่ใช้แกนยาวเป็นหลัก (Plan Axe) ในแนวตะวันออกถึงตะวันตกที่เริ่มจากบันไดขึ้นทางมายังซาลาทางเดินหรือทางดำเนิน ตรงขึ้นสู่สระพักบันได ก่อนขึ้นสู่บันได ที่ไต่ระดับความลาดชันขึ้นไปสิ้นสุดที่เพิงหน้าผาหินทรายทางด้านหน้าของยอดเขาโดยเพ็กจากแกนยาวเส้นตรง เมื่อผ่านขึ้นไปสู่ยอดเขา ระยะทางกว่า 100 เมตร ก็จะพบตัวฐานของปราสาทภูเพ็กวางตัวทอดยาว “หมุนหน้า” (Orientations) ไปทาง “ทิศตะวันออกแท้” (Due East) โดยจะเห็นพระอาทิตย์ขึ้นตรงกับกรอบประตูในช่วงวัน “วสันตวิษุวัต” (Vernal Equinox) ซึ่งเป็นวันที่ช่วงสว่าง (กลางวัน) และช่วงมืด (กลางคืน) ในหนึ่งวันจะมีเวลาใกล้เคียงกันมากที่สุดในรอบปี โดยแนวฐานปราสาทภูเพ็ก จะทำมุมเฉียงขึ้นไปทางทิศเหนือจากแนวเส้นขนานละติจูด (Latitude Parallel) ประมาณ 3 องศา ในช่วงเวลาหนึ่งของเดือนมีนาคมและกันยายนในทุกปี พระอาทิตย์จะขึ้นที่ขอบฟ้าทางทิศตะวันออกแท้ตรงกับแกนหลักของปราสาทพอดี ซึ่งก็เหมือนกันกับการหมุนหน้าหรือหมุนทิศของปราสาทเทวาลัยในวัฒนธรรมของเขมรโบราณโดยทั่วไป ที่ส่วนใหญ่ก็จะเริ่มต้นจากการ “รังวัด” หามุมแสงของพระอาทิตย์ตอนเช้า อยู่ใน “ระบบความเชื่อ” (Belief System) โดยวางแผนผังตามแนวของแสงของพระอาทิตย์ในเวลาเช้า ทาบเป็นเงาจากหลักหมุดหนึ่งไปยังอีกหลักหนึ่งตามแนวเงาไปทางทิศตะวันตก เพื่อเตรียมการก่อสร้างอาคารศาสนสถานตามแนวหลักที่กำหนดขึ้นจากแสงอาทิตย์ สอดรับกับคติความเชื่อเก่าแก่ที่สืบทอดกันตั้งแต่ยุคก่อน

“ปราสาทภูเพ็ก” เป็นปราสาทหินในรูปแบบปราสาท “ศาสนบรรพต” หรือ เทวาลัย-เทวสถาน บนยอดเขาธรรมชาติ เพื่อ “สมมติ” ให้เป็นวิมานที่ประทับขององค์พระศิวะและเหล่าทวยเทพบนยอดเขาไกรลาสบนพื้นโลก ประดิษฐาน “ศิวลึงค์” (Shiva Linga) ขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างอันซับซ้อน เป็นสัญลักษณ์สำคัญแทนองค์พระศิวะ มีร่องรอยของการจัดวางหมู่อาคารศาสนสถานล้อมรอบอาคารที่เป็นจุดศูนย์กลางอย่างปราสาทประธาน ด้วยระบบของอาคาร “ระเบียงคด” ที่มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมล้อมปริณทลศักดิ์สิทธิ์ และอาจประกอบด้วยอาคารอื่นๆ ทั้งบรรณาลัย พลับพลาและอาคารเรือนเครื่องไม้ “บันไดขึ้นทาง” (Stairway) ด้านหน้าสุดของระดับชั้นล่างตามแนวแกนหลักของปราสาทภูเพ็ก จากสระพักเขาด้านล่างทางทิศตะวันออก น่าจะเป็นบันไดที่ทำขึ้นจากหินทราย เป็นชั้นเริ่มต้นอยู่ใกล้กับลานจอดรถของวัดพระธาตุภูเพ็ก ถัดขึ้นมาเป็นซาลาทางเดิน หรืออาจมีการทำเป็นหวนาคที่หน้าบันได เรียกว่า “สะพานนาค” (Naga Bridge) ความยาวประมาณ 250 เมตร กว้างประมาณ 15 เมตร ยกสูงชันกว่าระดับด้านข้างประมาณ 50 เซนติเมตร ขอบของซาลาทางเดิน บุด้วยหินทรายเป็นก้อนวางเรียงเป็นแนว ซึ่งหากสร้างเสร็จสมบูรณ์ก็อาจมีการวาง “เสานางเรียง” (Cumval) เช่นเดียวกับปราสาทบนยอดเขาหลังอื่นๆ ด้านในของซาลาทางเดินใช้ดินบดอัดและนำหินทรายภูเขามาวางจัดเรียงปูทับไว้เป็นพื้นทางเดินด้านบน

ด้านบนสุดของยอดเขา มีร่องรอยของการปรับพื้นที่เขาธรรมชาติให้เป็นลานเรียบเสมอกัน ทางด้านขวาของบันไดทางขึ้น มีร่องรอยของสระน้ำที่ไม่มีมีการกรูขอบสระด้วยหิน เรียกว่า “สระแก้ว” ซึ่งเป็นลักษณะของบ่อน้ำกินน้ำใช้ของผู้คนที่มาเป็นแรงงานสร้างปราสาท ไม่ใช่สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ติดกับสระน้ำใกล้กับหน้าผา มีลานหินขนาดใหญ่ตกแต่งชื่อใหม่ใน

ยุคปัจจุบันว่า “ลานเพ็ญกุสา” ความยาวของฐานปราสาทกุเพ็ญ มีความยาวประมาณ 34 เมตร มากกว่าความยาวของฐานล่างปราสาทหินพิมายที่จัดเป็นปราสาทหินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ที่มีความยาวประมาณ 32.5 เมตร

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุกุเพ็ญ

ในสังคมเกษตรกรรมโบราณ ก่อนการเกิดขึ้นของคติความเชื่อทางศาสนาที่ซับซ้อน ในช่วง “วสันตวิษุวัต” (March equinox) ก็คือเวลาของการ “เริ่มต้น” ของวิถีการผลิตในฤดูกาลเพาะปลูกใหม่ เพื่อการคำนวณเวลาในการเตรียมเมล็ดพันธุ์ เพาะต้นกล้า เตรียมไถปรับดิน ถากร่องน้ำและซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ให้พร้อมพอดีกับการมีฝนแรกที่จะตกลงมาในเวลาไม่นานนัก จึงใช้การสังเกตการขึ้นของดวงอาทิตย์ของมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน “อำนาจเหนือธรรมชาติ” (Animism) พัฒนาเป็นคติความเชื่อทางศาสนา และเทวนิยมก็ยังคงสืบทอดเวลาสำคัญให้เป็นช่วงเวลา “มหามงคลฤกษ์” จากอารยธรรมเก่าแก่ มาผสมผสานไว้กับการก่อสร้างอาคารศาสนสถาน ที่จะเป็นศูนย์กลางของอำนาจเหนือธรรมชาติและคติความเชื่อแล้วยังใช้เป็น “เครื่องมือ” (Tool) เพื่อเป็นจุดสังเกตในการบ่งบอกช่วงเวลาสำคัญ นั่นก็คือการก่อสร้างอาคารศาสนสถานให้หันทิศไปให้ตรงกับช่วงเวลาที่เป็นมงคล ในช่วงเริ่มต้นของฤดูกาลเพาะปลูก สืบทอดมาสู่คติความเชื่อโบราณของอินเดียผสมผสานการหันทิศตามคติการสร้างศาสนสถานแห่งองค์เทพเจ้า ใช้คัมภีร์ปุราณะทางศาสนาเป็นข้อกำหนด กำกับการก่อสร้างจัดวาง “พลังอำนาจ” ของกษัตริย์ผู้สถาปนาไว้ตามหลักมณฑลจักรวาล (Cosmic Mandala) เพื่อให้มีอำนาจานุภาพที่ยิ่งใหญ่ทางโลก ปราสาทจะต้องสร้างหันหน้าไปทางทิศที่พระอาทิตย์ขึ้นในช่วงวันวสันตวิษุวัตในเดือนมีนาคม ซึ่งตามปฏิทินสุริยคติแล้วถือว่าเป็นฤกษ์ของช่วงเวลาใหม่หรือช่วงปีใหม่ที่เป็นมหามงคลที่สุดในรอบปี

ปราสาทเทวาลัยโบราณในคติฮินดู สร้างหันหน้ารับพระอาทิตย์ขึ้น ก็จะสร้างช่องประตูที่ตรงกันเอื้อให้แสงของพระอาทิตย์ในวันปีใหม่สอดส่องผ่านประตูเข้ามาทาบแสงบนรูปประติมากรรมศิวลึงค์ ที่ประดิษฐานไว้กลางห้องครรภคฤหะ (Garbhagriha) ของปราสาทประธานได้ แสดงการสืบทอดคติความเชื่อพื้นฐานของสังคมมนุษย์ที่ต้องการความอยู่รอด ในรูปของ “ความอุดมสมบูรณ์” (Fertility) แห่งชีวิต ที่จะมีส่วนตอนของ “พิธีกรรม” (Ritual) ในแต่ละเวลาของช่วงฤดูกาลผลิตในรอบปี เพื่อการวิงวอนให้อำนาจของเทพบนสรวงสวรรค์ อำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถสัมผัสเห็นได้อยู่บนยอดเขาจะอำนวยพรให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล ไม่ให้เกิดโรคร้าย ความแห้งแล้งและความอดอยาก ให้พืชพรรณธัญญาหารเจริญเติบโตได้ผลผลิตจำนวนมาก ปราสาทศักดิ์สิทธิ์บนยอดเขาของขอมจึงมี “หน้าที่” (Functional) เพื่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน “หลักประกัน” ทางด้านจิตใจและวิญญูณกับผู้คนของชุมชนเกษตรกรรม จึงมี “คติความเชื่อ” (Myth-Belief) และ “พิธีกรรม” (Ceremony) ที่มีความซับซ้อนและหลากหลาย มีลำดับขั้นตอนและรายละเอียดมากขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับสืบต่อเนื่องมา พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบูชาสักการะ มีพิธีกรรมการเฉลิมฉลอง บูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ ด้วยเครื่องพลีกรรม เครื่องหอมดอกไม้ นม เนย สุราและสิ่งของเช่นสังข์เวศ อำนาจแห่งเทพเจ้าสูงสุด และตามคติสุริยวาทินในวัฏจักรแต่ละช่วงของรอบปีจึงถือเป็น “วันเริ่มต้น” การเริ่มต้นชีวิตใหม่ของสังคมเกษตรกรรม สืบทอดต่อมาจากจากวัฒนธรรมของอินเดียส่งต่อผ่านขวามายังวัฒนธรรมเขมรโบราณ นอกเหนือจากวันช่วง “วสันตวิษุวัต” (March equinox) ของเดือนมีนาคม ในเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงเวลา “ศารทวิษุวัต” (Autumnal equinox) อันเป็นปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์เช่นเดียวกับช่วงวันวสันตวิษุวัต คือ พระอาทิตย์จะท่ามกับโลก พอดีกับเส้นศูนย์สูตร ทำให้กลางวันและกลางคืนมีช่วงของเวลาที่ใกล้เคียงกัน เป็นการเริ่มต้นฤดูหนาวก่อนการเก็บเกี่ยว แต่การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลก็อาจทำให้เกิดความล้มเหลวของผลผลิตจากภัยทางธรรมชาติของแมลงศัตรูพืช ความแห้งแล้ง จากไฟป่า หรือจากลมพายุในช่วงรอยต่อฤดูกาล โรคร้ายที่มากับฤดูหนาว จนทำให้เกิด “ความไม่สบายใจ วิตกหวาดหวั่นและหวาดกลัว” ให้กับผู้คนในสังคมที่ยังพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งก็มีการประกอบพิธีกรรม บวงสรวงสักการะบูชาเหล่าเทพที่เทวสถานอีกครั้ง เพื่อร้องขอให้เทพช่วยคุ้มครองผลผลิตที่กำลังจะเก็บเกี่ยว เพิ่มความมั่นใจ และเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์จะสร้างสิ่งก่อสร้างทางศาสนสถานให้ตรงกับคติความเชื่อ ที่มาจาก

สังเกต และการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและกำหนดฤดูกาลที่ตายตัว จากทิศทางการขึ้นของพระอาทิตย์ ในช่วง 2 ครั้งต่อปี

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักการของสุริยะปฏิทินขอมโบราณ

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ควรมีสำหรับเส้นทางท่องเที่ยวตามความเชื่อตามหลักการของสุริยะปฏิทินขอมโบราณ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ที่จะสามารถพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ จำนวน 5 รายได้แก่ 1) คุณสรรค์สนธิ บุญโยทยาน นักวิชาการและอาจารย์ที่ค้นคว้าเกี่ยวกับสุริยะปฏิทินของพระธาตุภูเพ็ก 2) เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลนาหัวบ่อ (นักวิชาการศึกษา) ที่รับผิดชอบดูแลโครงการส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเทศบาลตำบลนาหัวบ่อ 3) อติตสมาธิสภาจังหวัด เขต 1 พรรณานิคม และอดีตประธาน สภาวัฒนธรรมตำบลนาหัวบ่อ 4) เจ้าของธุรกิจรีสอร์ทบ้านคราสวลี&โฮมสเตย์ อดีตครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์สกลนคร 5) คุณวราณี จันทร์วิภาค กลุ่มทอผ้าภูไทธัญญ์ ได้ผลการศึกษาดังนี้

3.1 การดำเนินการเดิมของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพระธาตุภูเพ็กของเทศบาลตำบลนาหัวบ่อ เดิมทางเทศบาลตำบลนาหัวบ่อร่วมกับอุทยานแห่งชาติภูพาน สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดนครพนม ได้เคยจัดโครงการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีกิจกรรมที่น่าสนใจคือการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวจำนวน 2 เส้นทางบนพระธาตุ ภูเพ็ก ในช่วงวันเพ็ญ (วันที่ 20-21 ธันวาคม 2562) มีการจัดการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเดินขึ้นไปยังพระธาตุภูเพ็ก มีกิจกรรมการเวียนเทียนรอบปราสาทภูเพ็กนำการฟังธรรมเทศนาโดยพระอธิการณรงค์ศักดิ์ ฐิตสีโล เดินทางเรียนรู้เรื่องพืช พันธุ์สมุนไพรบนภูพานจากตัวแทนหน่วยพิทักษ์อุทยานฯภูพาน เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์จากผู้เชี่ยวชาญ วิทยากร คือ คุณ สรรค์สนธิ บุญโยทยาน นอกจากนี้ในช่วงวันวันสันตวิษณุวัต (21 มีนาคม) วันสารทวิษุวัต (21 กันยายน) และวันครีมายัน (21 มิถุนายน) และวันเพ็ญ (21 ธันวาคม) ก็จะมีประชาชนชาวสกลนครและประชาชนจากพื้นที่อื่นๆ ที่มีความเลื่อมใส และ ศรัทธา เดินทางขึ้นปราสาทพระธาตุภูเพ็กเพื่อปฏิบัติธรรมและรับพลังจากแสงอาทิตย์ที่ถือว่าเป็นมงคลกับชีวิต โดยแต่ละครั้ง ของการขึ้นปราสาทพระธาตุภูเพ็กจะมีพระสงฆ์จากวัดพระธาตุภูเพ็กหรือพื้นที่อื่นๆ นำสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ในเวลากลางคืน มีการกางเต็นท์พักค้างบนพื้นที่ยอดเขา เพื่อรอทำพิธีกรรมตามความเชื่อในการรับพลังงานดีๆ จาก พระอาทิตย์ตามวันในสุริย ะปฏิทินที่มีความเชื่อว่ามีเปลี่ยนผ่านฤดูกาล จะทำให้ได้รับสิ่งที่เป็นมงคลต่อชีวิตของผู้ที่ขึ้นไปปฏิบัติธรรมตาม ความเชื่อและศรัทธาตามศาสนาพุทธ ซึ่งต่อมาก็มีการจัดงานเป็นประจำทุกปี ในช่วงวันที่ 20-22 ธันวาคม (ขึ้นอยู่กับช่วงวันที่ กำหนดโดยหน่วยงานที่จัด) เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อำเภอพรรณานิคม ร่วมกับส่วนราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่จัดโดยหน่วยพิทักษ์อุทยาน โดยนำนักเรียนและครูโรงเรียนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเข้าร่วมเดินป่าสำรวจพื้นที่ทั้งป่าเหียง ป่าเต็ง รัง บริเวณใกล้เคียงกับ พระธาตุภูเพ็ก รวมถึงมีการมีการแสดงแสงเสียงในบางปีที่มีการจัดงาน ข้อเสนอแนะควรจะมีงบประมาณจากจังหวัดมาให้ จัดงานในทุกๆ ปี เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถมาเที่ยวได้เป็นช่วงเทศกาล จะทำให้คนรู้จักพระธาตุภูเพ็กมากขึ้น ถ้ามีการจัด งานเทศบาลเป็นหน่วยงานหลักที่จัดงานร่วมกับวัดและร่วมกับอุทยานแห่งชาติภูพาน จังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อจะได้มีงบประมาณมาจัดงานอย่างต่อเนื่อง และถ้าจะให้ดีก็ควรมีการประสานงานกับโรงเรียน ในการนำนักเรียนขึ้นมา เรียนรู้เรื่องของสุริยะปฏิทินกับการมีการแสดงที่แสดงถึงวัฒนธรรมขอม หรือความเป็นมาของพระธาตุภูเพ็ก จะทำให้เกิด ความท่วงแหวนในศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

2.2 จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักท่องเที่ยว และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้เสีย รวมถึงผู้นำที่มีประสบการณ์ การท่องเที่ยวและที่ได้ขึ้นไปในช่วงเวลาที่เป็นวันตามสุริยะปฏิทินทั้ง 3 ช่วงเวลา ช่วงวันที่ 21 มีนาคม 2563 วันที่ 21 มิถุนายน 2563 และช่วงวันเพ็ญ 21 ธันวาคม 2563 พบว่าทุกท่านที่ได้เดินทางไปบนปราสาทพระธาตุภูเพ็ก เพื่อดำเนินกิจกรรมใน การร่วมปฏิบัติธรรม รับพลังแสงตะวัน ในตอนเช้า ที่เลือกขึ้นมาในช่วงวันเวลาดังกล่าวเพื่อต้องการปฏิบัติธรรม ปฏิบัติดีเพื่อ รับพลังดีๆ ของชีวิต เพราะเชื่อว่าปราสาทพระธาตุภูเพ็ก มีความศักดิ์สิทธิ์อีกทั้งกิจกรรมของวัดพระธาตุภูเพ็ก สำหรับ พระ

ธาตุฤๅษีเมื่อไม่มีการจัดงานก็จะมึนงงท่องเที่ยวขึ้นมาขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการขึ้นมาสักการะขอน้ำฟ้าน้ำฝนในช่วงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หลังจากที่ได้มาท่องเที่ยวก็ขึ้นขอบอกเพราะได้มีกิจกรรมปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิด้วย และถ้าจะมึนงงท่องเที่ยวขึ้นมาหลายๆ ส่วนใหญ่ก็ขึ้นมาปฏิบัติธรรม สวดมนต์ และรับพลังสุริยะ ระยะเวลาสำหรับการเลือกเดินทางท่องเที่ยวจะเลือกในช่วงเกิดสุริยะปฏิทิน เพราะว่าสะดวกในช่วงเวลานั้น สำหรับนักท่องเที่ยวบางคนก็หาโอกาสในการมาท่องเที่ยว เกิดจากการบอกเล่าของเพื่อน ส่วนใหญ่ตอบว่าถ้ามีการทำท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการทอผ้าย้อมครามของอำเภอพรรณานิคม ก็สามารถทำได้เพราะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องครามด้วย อาจจะให้มีผ้าย้อมคราม หรือมัดย้อมด้วยครามในพื้นที่ใกล้เคียงกับวัดพระธาตุฤๅษี

ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการท่องเที่ยวบนพระธาตุฤๅษี

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว มีดังนี้

1. ถ้ามีการจัดการท่องเที่ยวบนปราสาทพระธาตุฤๅษี กิจกรรมท่องเที่ยวที่ควรจัดการ คือ กิจกรรมการเวียนเทียน สวดมนต์ และสวดมนต์ตอนรับพลังงานจากดวงอาทิตย์ กับกิจกรรมที่ควรเพิ่มคือ ควรพาไปดูพื้นที่ด้านหลังแหล่งตัดหินสำหรับทำปราสาท เส้นทางเดินป่าใกล้ๆ จะได้มีบรรยากาศของการผจญภัยไปด้วย กับทำพื้นที่พักกางเต็นท์ มีเต็นท์ให้บริการ และควรมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นบรรยายเรื่องการสร้างปราสาท ความสำคัญของพระธาตุฤๅษี และควรมีเรื่องของการทำบุญ เช่นการทอดผ้าป่าในแต่ละช่วงเวลาตามสุริยะปฏิทิน เพื่อคนที่มาปฏิบัติธรรมก็ได้ทำบุญไปด้วย

2. สิ่งที่ต้องปรับปรุงสำหรับการจะจัดท่องเที่ยวบนปราสาทพระธาตุฤๅษี คือ เรื่องของห้องน้ำ และความสะอาดของห้องน้ำ เนื่องจากการขาดแคลนน้ำในช่วงที่ไปบางช่วงทำให้นักท่องเที่ยวที่ขึ้นมาไม่สามารถใช้ห้องน้ำได้ ยิ่งถ้ามีคนมากก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่จอดรถบริเวณข้างล่างที่มีอยู่อย่างจำกัด อาจจะต้องจัดมีการจัดการด้านพื้นที่จอดรถบริเวณทางขึ้น

3. ควรมีการพัฒนาจัดทำของที่ระลึก หรือนำผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ได้แก่ ผ้าย้อมคราม หรือเอาหญ้าเพ็ก มาทอเป็นของประดิษฐ์ที่ระลึกจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว

4. ควรมีระบบจัดการขยะที่ดี เพราะเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาในปริมาณมาก ปัญหาคือขยะที่ทำให้วัดต้องมารับผิดชอบในการเผา เพราะไม่มีใครนำขยะลงมาทำให้เกิดปัญหาในการจัดการของวัด ซึ่งวัดมีข้อจำกัดเหมือนกันในการจัดการมีคนไม่เพียงพอที่จะมาจัดการ ขาดงบประมาณ โดยเฉพาะเรื่องของน้ำ ห้องน้ำ

ข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยสำหรับการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวสุริยะปฏิทินบนพระธาตุฤๅษี มีดังนี้

1. จัดเตรียมชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งมัคคุเทศก์ท้องถิ่น อบรมเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโควิดจะมีการจัดการนักท่องเที่ยวอย่างไร หลังยุคโควิดจะทำอย่างไรกับการท่องเที่ยว

2. ควรมีการจัดงบประมาณเพื่อมาพัฒนาจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ ปราสาทพระธาตุฤๅษี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระธาตุฤๅษี การรับแสงพลังสุริยะคืออะไร จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้เพิ่มขึ้น

3. ปรับให้มีระบบการจัดการการจองพื้นที่สำหรับการจองเต็นท์ กับจัดให้มีเต็นท์สำหรับพักค้าง พร้อมเครื่องนอน และคิดค่าบริการ จะทำให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว

4. โปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทางความเชื่อและวัฒนธรรม ตามสุริยะปฏิทินบนพื้นที่พระธาตุฤๅษี ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการสร้างจุดเด่นของการท่องเที่ยวในเรื่องของความเชื่อ หรือศาสนา ต้องให้ความสำคัญกับความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของพระธาตุฤๅษี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการสร้างปราสาทที่อยู่กับความเชื่อของความอุดมสมบูรณ์ การได้รับพลังงานจากสุริยัน จะทำให้คนที่มาปฏิบัติธรรมได้รับความสงบนิ่งใจ ได้รับความสุข ความสมบูรณ์จากการมาปฏิบัติธรรมบนปราสาทเทวาลัย ที่มีความเชื่อโบราณของลัทธิพราหมณ์-ฮินดู ที่เชื่อว่า แสงสว่างจากพระอาทิตย์ จะช่วยสร้าง “พลัง” แก่รูปเคารพ หรือรูปศิวลึงค์แห่งองค์พระศิวะ ที่จะมีขึ้นตอนของ “พิธีกรรม” (Ritual) ซึ่งปัจจุบันอาจใช้พิธีกรรมทางสงฆ์ การเรียนรู้เรื่องการสร้างปราสาท จุดต่างๆ ที่สำคัญของปราสาทถึงแม้จะสร้างไม่เสร็จ ได้แก่ รางโสมะสูตร รางน้ำสลักหินที่ต่อจากภายในปราสาทขอมไปสู่ภายนอกเพื่อนำน้ำหรือของเหลวที่ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ หรือศิวลึงค์ (Shiva Lingam) ที่เป็น

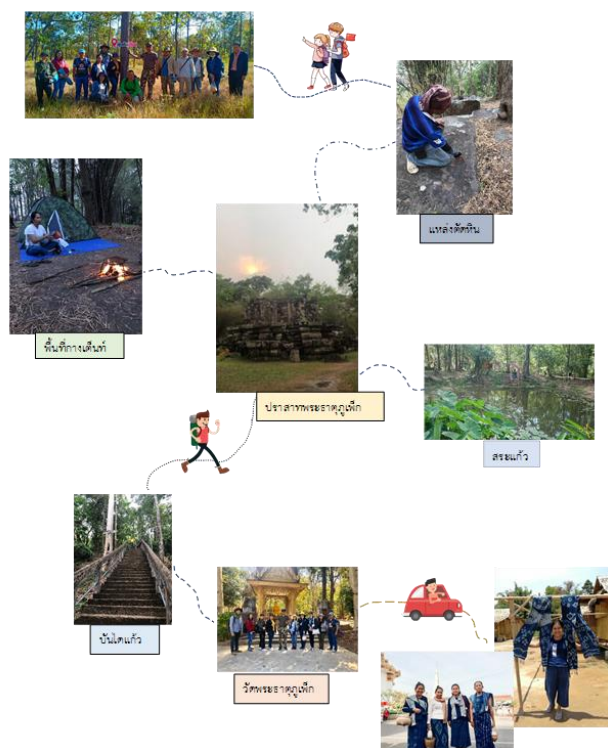
การสร้างสิ่งสมมติเพื่อการบูชาพระศิวะเป็นเทพสูงสุด ซึ่งการมีสถาปัตยกรรมประกอบการมีวาทกรรมจะทำให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ต้องมีการเผยแพร่ สื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายเรื่องเล่า (Story) ของปราสาทพระธาตุนฤเพ็ช โดยเฉพาะเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างปราสาทแข่งกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย และผู้หญิงได้ใช้กลลอกฝ่ายชายว่าได้สร้างพระธาตุนารายณ์เจงเวงเสร็จก่อน ก็จะทำให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น อีกด้านหนึ่งต้องหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่รองรับนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปเที่ยวอาจจะทำโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควบคู่กับการท่องเที่ยวแบบศาสนาและความเชื่อ มีความเชื่อมโยงกัน พานักท่องเที่ยวไปชมแหล่งตัดหิน เดินป่าตั้งรังหลังพระธาตุ เรียนรู้เรื่องพืชสมุนไพร ก็จะทำให้เกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น สำหรับโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ได้พัฒนารวมถึงสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวดังตารางที่ 1 และภาพที่ 2 เส้นทางการท่องเที่ยวที่สามารถบริหารจัดการได้ตามโปรแกรมที่กำหนด

ตารางที่ 1 โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมทางความเชื่อและวัฒนธรรม ตามสุริยะปฏิทินบนพื้นที่พระธาตุนฤเพ็ช

โปรแกรม	กิจกรรม	รายละเอียดของกิจกรรม
วันที่ 1		
1.1 การลงทะเบียน	ลงทะเบียน จัดเตรียมลูกหาบ เพื่อขนส่งสัมภาระขึ้นบนพระธาตุนฤเพ็ช	การรับฟังวิทยากรชี้แจงเกี่ยวกับข้อห้าม ข้อปฏิบัติ บนปราสาทพระธาตุนฤเพ็ช
1.2 การรับฟังบรรยายเกี่ยวกับปราสาทพระธาตุนฤเพ็ช	การรับฟังบรรยายเกี่ยวกับปราสาทพระธาตุนฤเพ็ชจากเจ้าหน้าที่/ชุมชน	การรับฟังบรรยายจากเจ้าหน้าที่/ชุมชนเกี่ยวกับประวัติพระธาตุนฤเพ็ช
1.3 เดินทางด้วยสองเท้าขึ้นบนปราสาท	กิจกรรมการเดินทาง	กิจกรรมการเดินทางด้วยสองเท้าขึ้นบนปราสาท ผ่านชั้นบันไดแก้ว 495 ชั้น ระหว่างทางชมเส้นทางเดิมของการเดินขึ้นปราสาทด้วยบันไดหิน (กิจกรรมแชนด์แล้วแชร์)
รับประทานอาหารกลางวันจากเสบียงที่เตรียมมา		
1.4 ชมสถาปัตยกรรม องค์ประกอบ ความเป็นพระธาตุนฤเพ็ชส่วนต่างๆ	ชมสถาปัตยกรรมเขมรโบราณ	การชมสถาปัตยกรรม องค์ประกอบของปราสาท เช่น แท่งศิวลึงค์ แท่งครรภัตร์ รางน้ำโสมสูตร ฯลฯ เรื่องเล่าจากปราสาท ชมแหล่งตัดหินหลังปราสาท ชมบารายบริเวณข้างปราสาท แหล่งน้ำในอดีต แท่งหินสุริยะปฏิทิน พร้อมเรื่องเล่าจากไกด์ท้องถิ่น
1.5 กางเต็นท์	กิจกรรมการกางเต็นท์	นักท่องเที่ยวเลือกมุมที่ชอบ มุมที่ต้องการนอน และกางเต็นท์ของตนเอง (มีลูกหาบนำเต็นท์ขึ้นมาให้) พร้อมแนะนำสถานที่ที่ชียงยะ ห้องน้ำ ข้อปฏิบัติในการใช้ห้องน้ำ การใช้น้ำพักผ่อนตามอัธยาศัย รับประทานอาหารเย็น
1.6 การปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ การเวียนเทียน	กิจกรรมทางศาสนา	ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ ปฏิบัติศีล เจริญภาวนา บนลานหน้าปราสาท พร้อมพระจากวัดพระธาตุนฤเพ็ช เวียนเทียนรอบปราสาท หลังจากนั้นเข้านอน อาจจะชมดาวในคืนเดือนมืด ชมจันทร์ในคืนเดือนหงาย ถ้าเป็นช่วงวันที่ 21-22 ธันวาคม ครีษมายัน ก็อยู่ในช่วงฤดูหนาว อาจจะมีกิจกรรมผิงไฟทำลมหนาวเฝ้ารอเรื่องเล่าจากภูเพ็ชประกอบ

ตารางที่ 1 โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมทางความเชื่อและวัฒนธรรม ตามสุริยะปฏิทินบนพื้นที่พระธาตุภูเพ็ก (ต่อ)

โปรแกรม	กิจกรรม	รายละเอียดของกิจกรรม
วันที่ 2 1.7 การรับพลังสุริยะ	กิจกรรมรับพลังสุริยะ	ฟังบรรยายเรื่อง การเกิดสุริยะปฏิทินพันปี จากชุมชน / เจ้าหน้าที พร้อมชมปรากฏการณ์สุริยะปฏิทิน สวดมนต์ร่วมกับพระสงฆ์ รับพลังสุริยะแสงแรกแห่งฤดูกาล
1.8 เดินชมป่าเต็งรังหลังพระธาตุ	เดินป่าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	เรียนรู้เรื่องพรรณไม้ในป่าเต็งรัง รู้จักเหียง พลวง รัง เต็ง เรียนรู้เรื่องซูเปอร์มาร์เก็ตบนเขาภูพาน สมุนไพรจากป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตามเส้นทางที่กำหนด ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตรไปกลับ และเดินทางกลับลงมายังบันไดแก้ว รอของจากลูกหาบ อาบน้ำบริเวณห้องน้ำของวัด
1.9 เรียนรู้วัฒนธรรมภูไท ย้อมครามสกลนคร	กิจกรรมเรียนรู้เรื่องผ้าคราม	เรียนรู้เรื่องผ้าคราม เรียนรู้วิถีชีวิตหญิงภูไททอผ้า กิจกรรมทดลองย้อมผ้าครามด้วยเทคนิคมัดย้อมจากวิทยากรชุมชน ซื้อสินค้าที่ระลึกจากครามและต้นหญ้าเพ็ก

ภาพที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ วัฒนธรรม ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

สรุปและอภิปรายผล

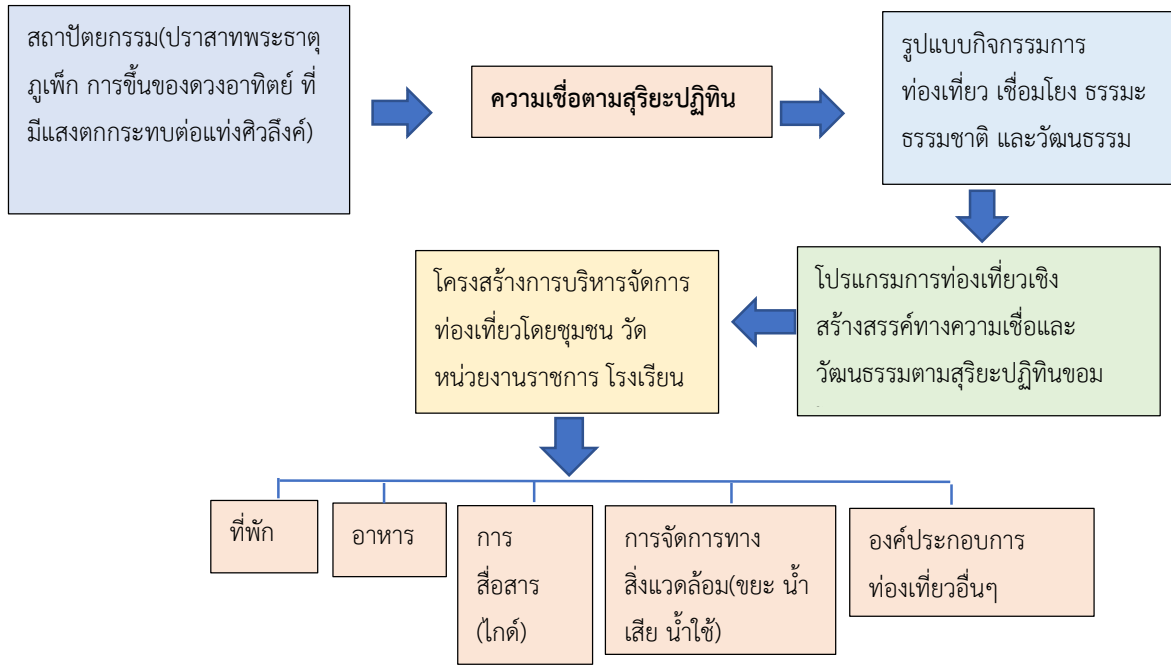
1. ในการหาแนวทางการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักการของสุริยะะปฏิทินขอมโบราณ บริเวณพระธาตุภูเพ็กโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อสรุปคือ สามารถที่จะพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยเชื่อมโยงเรื่องของความเชื่อและเรื่องเล่าของพื้นที่ในด้านความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ผ่านสถาปัตยกรรมที่สร้างไม่เสร็จ เรื่องเล่าตำนานในการสร้างพระธาตุภูเพ็กกับพระธาตุนารายณ์แจงแจว ซึ่งต้องมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยศึกษาประเภทของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวประเภท Silver age อีกทั้งการสนับสนุนตามแผนและยุทธศาสตร์ของการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อและศาสนา วัฒนธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนครที่มีจุดเด่นทั้ง ธรรมชาติ และวัฒนธรรม อันจะสามารถเชื่อมโยงจุดเด่นนี้เข้าด้วยกันได้

2. รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สำหรับพื้นที่ปราสาทพระธาตุภูเพ็กสามารถใช้รูปแบบของสร้างสรรค์นั้นอยู่ภายในโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เสริมกิจกรรมเดิมของการขอพรรับพลังจากแสงสุริยะ ทำให้เป็นกิจกรรมเสริม นั่นคือการเรียนรู้เรื่องของวัฒนธรรมชาวภูไทในการย่อมนคร ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์ของคนสกลนคร นักท่องเที่ยวสามารถสร้างสรรค์ผลงานด้วยการย่อมนครผ้าที่มีการจัดเตรียมไว้ให้นักท่องเที่ยวเพื่อเกิดการมีส่วนร่วมและเข้าใจวัฒนธรรมครามของสกลนคร เป็นการสร้างเสน่ห์ให้กับเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวในความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมปราสาทพระธาตุภูเพ็กนี้ได้

3. การสร้างและเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ (การปฏิบัติธรรม) ธรรมชาติ (การเดินป่าเรียนรู้เรื่องป่ารอบพระธาตุภูเพ็ก การรับพลังจากดวงอาทิตย์) และวัฒนธรรม (ความเชื่อเรื่องความสมบูรณ์ วัฒนธรรมครามชาวภูไท) เข้าด้วยกัน ในกิจกรรมของการท่องเที่ยวสำหรับปราสาทพระธาตุภูเพ็ก จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมได้หลากหลาย เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จนไปสู่การสร้างรายได้ กระจายรายได้จากกิจกรรมเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตามชุมชนก็ต้องเข้ามาจับบทบาทเกี่ยวข้องในฐานะเจ้าของพื้นที่ การให้บริการทั้งที่พัก อาหาร มัคคุเทศก์ และในส่วนของลูกหาบ เพื่อเกิดการต่อเนื่องของการท่องเที่ยวตามสุริยะะปฏิทิน และควรมีการสนับสนุนจากเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล วัด โรงเรียน ในการดำเนินการกิจกรรมแบบบูรณาการของเส้นทางท่องเที่ยว อาจอยู่ในรูปของการวางแผนการดำเนินการ งบประมาณ การสนับสนุนบุคลากรเพื่อสร้างกิจกรรมในช่วงแรก เพื่อให้เกิดโปรแกรมการท่องเที่ยวดังกล่าว จนสามารถที่จะทำการตลาดของการท่องเที่ยวต่อไป

4. ในแนวทางการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นี้ ใช้แนวคิดเรื่องของความเชื่อ และศาสนา ที่เชื่อมโยงความเชื่อและพฤติกรรมของมนุษย์ที่เข้าข่ายไสยศาสตร์ และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการอภัยความหวังของมนุษย์ที่จะไปท่องเที่ยวตามระยะเวลาที่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สอดคล้องกับสถาปัตยกรรม เรื่องการกำหนดทิศในการก่อสร้างที่จะทำให้ดวงอาทิตย์ขึ้นตรงกลางประตูห้องวิมานและมีแสงกระทบต่อศิวิลิ่งที่มีการแสดงพลังอำนาจของพระศิวะในห้องวิมาน ซึ่งมีความซ้อนทับกับศาสนสถานในอดีตที่มีการสร้างขึ้นตามความเชื่อของผู้สร้าง การเชื่อในเรื่องของการเกิดฤดูกาลตามสุริยะะปฏิทินเชื่อมโยงกับแสงที่ส่องตรงกับแท่งศิวิลิ่งโดยเฉพาะในช่วงวันวันสันตวิษุวัต ที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลเตรียมตัวสำหรับการทำเกษตรกรรมและการเตรียมตัวสำหรับการเก็บเกี่ยวในช่วงศารทวิษุวัต

5. สามารถสรุปรูปแบบของการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ปราสาทพระธาตุภูเพ็ก บนฐานของเรื่องเล่า (Story Telling) ฐานของความเชื่อในเรื่องพลังสุริยะ ฤกษ์ที่เป็นมงคลในช่วงวันตามสุริยะะปฏิทินที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของเวลา การเชื่อมโยงสิ่งเหนือธรรมชาติ กับเทพที่นับถือ รวมถึงการทำพิธีกรรมในการบูชา เพื่อให้เกิดความพอใจของเทพ และจะนำความสมบูรณ์มาสู่มนุษย์ที่ได้บวงสรวงบูชา จนสามารถนำมาสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามสุริยะปฏิทินขอมโบราณ ปราสาทพระธาตุภูเพ็ก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาล ควรให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน สนับสนุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมอบงบประมาณและการพัฒนาตนเองด้วยการอบรมเพื่อเป็นเจ้าบ้านที่ดีกับธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1.2 ชุมชนนำโปรแกรมการท่องเที่ยวไปดำเนินการร่วมกับเทศบาลตำบลนาหัวบ่อ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสุริยะปฏิทินอย่างต่อเนื่องจะทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและนึกถึงเวลาต้องการไปพักผ่อนจากธรรมชาติพร้อมการปฏิบัติธรรม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยการให้ข้อมูลจากนักท่องเที่ยว เจ้าของรีสอร์ท เจ้าของาวาสวัดพระธาตุภูเพ็ก รวมถึงความร่วมมือของชุมชน และเทศบาลนาหัวบ่อ ขอขอบพระคุณ คุณสรสรสนธิ บุญโยทยาน ผู้เชี่ยวชาญ และเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสุริยะปฏิทินขอมโบราณของพระธาตุภูเพ็ก ขอขอบพระคุณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่สนับสนุนงบประมาณสำหรับการวิจัยจากเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ประจำปี พ.ศ. 2563

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2563). แผนปฏิบัติการของ ททท. ปี 2562. สืบค้นจาก api.tat.or.th
- ชนัญญ์ วงศ์วิภาค. (2563). การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม. สืบค้นจาก <https://www.slideshare.net/chaloempomchantong/religion-tourism>
- นิรนาม. (2563). สุริยะปฏิทิน พระธาตุภูเพ็ก. สืบค้นจาก <http://www.moohin.com/051/051k006.shtml>
- นิรนาม. (2563). พระธาตุภูเพ็ก. สืบค้นจาก <https://www.tatreviewmagazine.com/article/tourism-thailand-2562/>
- วรรณัย พงศาชลากร. (2555). “ปราสาทภูเพ็ก” มหาศาสนบรรพตมณฑลเชื่อมเรือนวิมาน ไกรลาศแห่งอีสานเหนือ. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/voranai/2012/07/02/entry-1>
- ศิวินิต อรรถภูมิกุล, นรินทร์ สังข์รักษา และสมชาย ลักษณะานุรักษ์. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดราชบุรี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 2392.
- สายชล ปัญญชิต และภูเบศ วณิชชานนท์. (มกราคม-ธันวาคม 2558). การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของภาคใต้ การพัฒนาเส้นทางและผลกระทบ. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 18, 247.
- สรรค์สนธิ บุญโยทยาน. (2549). สุริยะปฏิทินพันปี ปราสาทภูเพ็ก จังหวัดสกลนคร. นครปฐม: นัยนาประไพ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร. (2563). พระธาตุภูเพ็ก สุริยะปฏิทิน. สืบค้นจาก <http://www.province.m-culture.go.th/sakonnakhon/travel4.html>